

HACI BEKTASH VELİ'S SON: PIR SALTUK ZAVIYE FOUNDATION IN IRAN

İran'da Hacı Bektaş Velî Evladından Pir Saltuk Zaviyesi Vakfı

Ali Sinan BİLGİLİ¹ Ahmet BEŞE²

ABSTRACT

There is a zaviye (a small Islamic monastery) belonging to Pir Saltuk, who is son of Hacı Bektash Veli in Khoy "Sancak" of Tabriz State (Iran). The information related to this "zaviye" was recorded in property registration notebook prepared during Tabriz State "tahrir" in 18th century by Ottoman State. The notebook indicates that Pir Saltuk Zaviye was founded in the 15th century (Qara qoyunlu-Aqqoyunlu) to host the passing travelers. Later, Safavids and Ottomans who reined Iran kept the "zaviye" and foundation. The aim of this study is to get reliable information other than "menkıbes" (stories) about this Bektashi "zaviye" and foundation. In this regard, the conditions, income, economic value, etc. about the zaviye foundation has been focused on. For this purpose, "tahrir" notebooks inscribed with "siyakat" writing were read and inspected. The obtained data shows that the zaviye has an important function.

Key Words: Hacı Bektash Veli, Pir Saltuk, Bektashism, Ottoman State, Safavid State, Iran, Khoy (Tabriz), Zaviye, Foundation.

ÖZET

İran'da Tabriz Eyaleti'nin Hoy Sancağı'nda Hacı Bektaş Velî evladından Pir Saltuk'a ait bir zaviye bulunmaktadır. Bu zaviyeye ait bilgiler, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda Tebriz eyaleti tahriri sırasında tutmuş olduğu tapu-tahrir defterlerinde kayıtlıdır. Defter kayıtlarından Pir Saltuk zaviyesinin 15. yüzyılda (Karakoyunlu-Akkoyunlu) bölgeden gelip-geçen yolcuları misafir etmek için kurulduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra İran'a hâkim olan Safevîler ve Osmanlılar zaviyeyi ve vakfını muhafaza etmişlerdir. Bu kayıtları değerlendirilerek, bir Bektaşî zaviyesi ve zaviye vakfı hakkında, menkıbeler dışında, gerçekçi bilgilere ulaşmak araştırmanın amacıdır. Böylece zaviye vakfının şartları, gelirleri, ekonomik değeri gibi hususlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun için "siyakat" yazısıyla kaleme alınan tahrir defterleri okunarak değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bilgiler, zaviyenin önemli bir işlevinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Pir Saltuk, Bektaşîlik, Osmanlı Devleti, Safevî Devleti, İran, Hoy (Tabriz), Zaviye, Vakıf.

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
sbiigli@atauni.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü: abese@atauni.edu.tr

1-Introduction

The Aim and Importance of the Research: Most of the literature written on and about Hacı Bektash-i Veli, believed to be the master of Anatolian bards, and his sons are based on the sources such as *Makâlât*, *Vilayet-nâme*, *Menâkıbü'l-kudsiyye* and *Menâkıbü'l-arifin* which deal with historical events and people, in narrative of legendary form and oral literature. Yet, Ottoman archives were rarely used (Ocak, 1996: 14/458 Bibliography) in such researces. There are considerable amount of documents in Ottoman archieves, however, informing the socio-economic situation of the government of the time. From these documents, it is possible to get information about Hacı Bektash Veli as historical figure and his Bektashi *tariqat* (dervish order, dervish fraternity). Deed-Tahrir notebooks are another source of information. During the studies on this sort of info-notebooks, it is found out that a zaviye foundation in Khoy sanjak of Tabriz state was run acrossed that belong to Pir Saltuk who was believed to be one of the sons of Hacı Bektash Veli. Evaluation of Pir Saltuk Zaviye Foundation records will grant document-based history telling instead of legendary ones about Hacı Bektash Veli and his sons. Thus, with proved information about his figure and his acquaintance, history writing on and about Pir Saltuk zaviye will be contributed.

Sources of the Research: The sources of the research are numbered between 896 and 911 in tahrir notebooks which one can find in the Deed-Tahrir notebooks classification (TD) in Istanbul Ministry of Ottoman Archieve (BA). These notebooks came into existence in the era of Sultan Ahmad III (1703-1730), after a tahrir of Tabriz State between the years 1725 and 1728 (Bilgili, 2004: 20, 37). Hence, these notebooks are dated back to hijri.1140 (A.D.1728). The book numbered 896 is bound and unmarbled in shape and its dimensions are 55x20 cm. It is 69 pages in total. On the first page of the book there is Sheikh Safuyiddin-i Ardabilî foundations under the title of “*evkâf-ı Şeyh Safiyyüddin İshak kaddes-Allahü sırrıhu el-aziz...*”; between the pages of 61-66, under the title “*Evkâf-ı müteferrika der eyâlet-i Tabriz,*” where some zaviye and mosque foundations are listed in Tabriz State (Urmia, Khoy, Gerger, Halhal and Tabriz city). One of these registered zaviyes is accepted to belong to Pir Saltuk who was claimed to be one of the sons of Hacı Bektash Veli. Pir Saltuk Zaviye Foundation is on the pages 62-63 under the title: “*Vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk an evlâd-ı Hacı Bektaş der kaza-i Hoy.*” In the registrations, primarily the zaviye’s income and then the contract of foundations which was maintained by Ottoman

Empire were registered. The lengthy notebook numbered 911 is bound and unmarbled in shape and its dimensions are 53x23 cm. It is 452 pages in total. It contains population and land records of the regions of Khoy, Kapan and Qaradağ. Information about Pir Saltuk Zaviye is on the pages 72-73 of the notebook in the registration, and zaviye's income sections are mentioned in this section. The information in this notebook is exactly the same with the one in TD 896; however the order of the foundation is unregistered in the former one.

2-Hacı Bektash Veli and His Sons

The visionary dervish (Saint) of Horasan and Turkoman Sheikh, Hacı Bektash Veli was born in Nishapur in 606 (1209-1210), according to common belief. He is considered to be one of the Yesevî or Haydarî dervishes who migrated to Anatolia because of the Mongolian invasion in the 13th century. If his presence with his brother Mentesh in Anatolia during the Babaî riot of 1239 is taken into consideration, it is possible that he arrived just before the mentioned time above.

Hacı Bektash who established his dervish convent in Sulucakarahöyük (today called Hacı Bektash) in the mids of the 13th century, most probably he died in the same place in 669 (1271) and buried in a mausoleum near his dervish convent. (Köprülü, 1993: 2 / 461-464; Ocak, 1996: 14/455-458; Öztürk, 1986: 885-894; Tanman, 1996: 14/459-471).

Nonetheless the researchers who study on his life make a certain line about his marriage and contunity of his generation, there is also disagreement between Alevî-Bektashî societies on this issue, as well. *Çelebies* and *Babas/Dedes* (leadership ranks in Alevi-Bektashi community) who are in patriarch status of the Alevî-Bektashî society have two different claims. *Çelebies* say Hacı Bektash Veli marries Kadıncık Ana and he has a son Seyyid Ali Sultan (Timurtash) and they come from this root with the name "*bel evladi*" (heirs). *Babas/Dedes*, on the other hand, say Hacı Bektash had never married, had always stayed single and they grew out of the breath of Kadıncık Ana, getting the name "*yol evladi*" (followers). According to the latter belief, the ones who are known as the sons of Hacı Bektash Veli in history; heirs and the followers are coming from the Kadıncık Ana, and they are the real members of Bektashism. (Köprülü, 1993: 462; Gündoğdu, 2007: 219-232).

In Bektashism, dervishes's life-style which was based on a single-life with no

marriage was applied by Balım Sultan (dd. 992/1516) who was considered as the second founder of the tariqat. It is vague that this attitude of Balım Sultan was made on purpose to keep Hacı Bektash Veli's tradition alive and make it a life-style, as manners of dignity. Besides that, the principle "a believer's all life means searching for right way," and the way to reach the position of "fenâ-fi-l-pir" (eliminating one's all presence within Pir's spiritual figure), which became a belief in many other tariqats (e.g. Nakshibendism), could promote to follow the Pir. However, a certain judgement cannot be made since the aim might have been brought about to establish a certain conception or a unique manners of dignity in Bektashism.

3-Pir Saltuk as Historical Figure

There is no information in sources about Pır Saltuk as historical figure⁶. The unique information about Pır Saltuk exists in the notebook registration dated 1728. According to this registration Pır Saltuk is one of the sons of Hacı Bektash Veli. He lived in the zaviye which he founded in the village called Zaviye or with its other name Zebun at the center corner of the Khoy Sanjak and he was also burried in this village when he died. Although it is not pointed out in the registration when Pır Saltuk founded the zaviye and when he lived as a historical figure, having begun from Il-Khanids, it is possible to say that it was founded in the era of Jalayer or Qoyunlu, depended on the registration from "...yedlerine mülûk-ı maziyye-i İslâmiyyeden müteaddid senedatları..." (the deeds given to them by the Islamic sovereigns of the time), when the era in which Hacı Bektash's life-time is considered. However, it is rather possible that the term "mülûk-ı maziyye-i İslâmiyye" (the Islamic sovereigns) represents Qaraqoyunlus or Aqqoyunlus, when the term is evaluated technically in the TD book, numbered 896 as the source. The expression, "from the days of the Islamic sovereigns such as Jahansah and Sultan Hasan" (BA, TD 896, p.65) is distinctly mentioned in the registrations of other zaviyes in this book. Acting from this expression, and considering the dates of the lives of the emperors whose names are mentioned above, and who fought on 1467, 841-872 (1438-1467) in which Qaraqoyunlu Jahansah ruled as Sultan, and 857-882 (1453-1478) in which Uzun Hasan ruled

⁶ Ebu Bekr-i Tihranî (*Kitâb-i Diyârbakriyya*, (Yay.Necati Lugal-Faruk Sümer), Ankara 1993, TTK Yay.; *Kitab-ı Diyarbakriyye*, (Trans.Mürsel Öztürk), Ankara 2001, Kültür Bakanlığı Yay.) and Hasan-ı Rumlu (*Ahsenü't-Tevârih*, (Çev.Mürsel Öztürk), Ankara 2006, TTK Yay.; *Ahsanu't-Tawârikh*, (Edt.C.N.Seddon), Baroda 1931, vol.1; İskender Beg Türkmân, *Târih-i Â'lam-ı Ârâ-yı Abbâsî*, Tahran 1334-1335, c.I-II.

as Sultan, it is possible to say that Pır Saltuk lived in the 15th century and founded his zaviye roughly between the dates 1438-1478. Essentially, if the great fondness Uzun Hasan reflected to dervishes in his own time, and his opening 4000 tekkes and zaviyes all around the country are considered, it is most probable that Pır Sultan's zaviye is among them (Erşahin, 2002: 163; Woods, 1993: 184).

Contrary to A.Y. Ocak (1992: 375; 1996: 457) who attempts to provide non-sunni structure of Bektashism and Shiism as an evidence, and in contrast to his idea that Hacı Bektash Veli is not a classical Sunni sufi, and that Bektashi doctrine has been highly influenced by Hurufism, and Shiah propagandas have penetrated into Sufism since the 1450s, Pır Saltuk, one of his sons (caliphs) is assigned as of "*ehl-i sünnet ve'l cemaat*" (from Sunni community). Essentially, Woods (1993: 183) writes that Aqqoyunlus ruined morally addicted dervish groups such as Kalenderî and Haydarî, which defused all around the nation during the reign of the Qaraqoyunlus. It is understood from his emphasizing the term "*The Sunnis*" in documents that the Ottomans did not grant a privilege to these kinds of groups. Because of its belief system features compatible with the Islamic canon law, Zaviye is recorded with the imperial edict of the Ottoman sultan, Ahmad III; its legitimacy and its constitution are certified by the government.

As for the name "*Saltuk*," it is not a foreign one for Bektashism. For, one of the most famous Caliphs of the Hacı Bektash Veli's name is also Saru Saltuk (Ocak, 2002; Kiel, 2000: 253). The term "*Saltuk*" means "*permitted to God*" and "*left to God*" around the Sufi circle.

4-Hacı Bektash Veli and Pır Saltuk; the matter of inheritance

The record which was mentioned in the notebook dated 1728, "*A person, being from the sons of Hacı Bektash, who is buried in a village called Zaviye ... named Pır Saltuk*" is not clear whether it states the sperm son or companion follower, which is stated above. However, it can be said that Pır Saltuk is one of the caliphs (baba/dede) educated in Bektashi tariqat and he has taken the licence of establishing a zaviye in respect to his position since the common acceptance is companion follower in "*tarikat-ı Bektasiyye*" (the dervish order of Bektashism). Essentially, it is known that Aqqoyunlus and the Ottomans are in such a relation with Sufism and tariqats that they would not give the right to find a zaviye to such a person who has not got a talent like cliphate.

In foundations notebook, the names of the members are also registered who are described as Pır Saltuk's sons (*an evlad=his sons*). Since 1728, the zaviye's Sheikh had been Seyyid Han's son, Mir Hacı, who was from Pır Saltuk's grandchildren. Brothers of Mir Hacı who are named Pır Muhammad and Aga Muhammad also live in the zaviye. And Shah Budak's son Kadı, who is also from Pır Saltuk's descendants, Mirza Han's son, Sheikh Muhammad, Shah Muhammad's son Abdullah, Kelb Muhammad's son Muhammad Hasan and Mir Cafer and Ibrahim's son Hacı Muhammad are the inhabitants of the zaviye at the stated time.

Onomastik examination of the Zaviye's inhabitants' names shows that they have been under the influence of Safavids. As a matter of fact, nobleness, and reputations such as *Shah*, *Mir* and *Mirza* are extremely common in Safavids culture and likewise in Turk-Islamic world. The term "*Kelb*" means dog and is not used as Ottoman name but is a common name in Safavids. In Ottoman geography the word dog is mentioned as some tribe names such as "*Köpeklü Avşar*", on the other hand, as it can be seen in these examples such as Kelb Rıza Sultan-ı Zenuzi, Kelb Ali Beg-i İmanlu Afşar, Kelb Ali Beg-i Şamlu (İskender Beg Türkmân, 1334-35:1160) it is commonly used in Safavids.

5-Pir Saltuk's Zaviye foundation

The Khoy and its vicinity where Pir Saltuk's zaviye was located was invaded and added to Islamic lands by Utbe bin Ferkad es-Sülemi in 641. Since this region was in junction of various roads, it was used as a military installation by Umayyads and Abbasids. After invaded by Seljuks, İlkhans and Qara Qoyunlus, this region was conquered by Aqqoyunlus (Yazıcı, 1998:18/258). A great majority of Aqqoyunlu population settled in Khoy-Alıncak region⁷. This region was first added to Safavid lands by Shah İsmail at the beginning of 16th century but later conquered by Sultan Selim I in Çaldıran war. After awhile it was again controlled by Safavids but later it was conquered by Sultan Süleyman I and controlled by the Ottomans in 1548. The region which had also changed hands between Ottomans and Safavids between 1585 and 1635 was again under the control of the Ottomans on 6 May 1724. Just after the Ottomans captured the region (Khoy, Kapan, Qaradağ) they began to evacuate it. Because

⁷ Although Safavids destroyed Aqqoyunlu State, there were still some Aqqoyunlu tribes in this region in 18th century.

of the region's extensiveness, evacuation is completed in 1728 (BA, TD 911; BA, MD 133, hnr. 1, p.76, date; Evahir-i Cemaziyelevvel 1138/February 1726). The zaviye of Pir Saltuk is registered in the notebook at that time. The Ottoman reign in the region lasted until 1739 when Shah Nadir-i Afşar captured it (Bilgili, 2004: 35-37).

The zaviye of Pır Saltuk is in Zaviye village that is located in the central corner of Khoy. The reason of the location of zaviye at this district should be closely related to the policy of Turkoman, who were coarsely living there just as Hacı Bektash's tariqat had been situated in Sulucakarahöyük where the population of Turkoman were extensive (see Bilgili, 2002: 36). It is certain that, the village was named as "Zaviye" since Pir Saltuk's zaviye had also been established there. Another name of Zaviye village is "Zebun" meaning "weak, powerless and impotence." This name is also related to Zaviye and Sufism (weakness, humbleness in the presence of the God).

The Order of the Foundation: Zaviye had been established by Pir Saltuk when he came and settled to the village. From the time of establishing zaviye had the functions as to shelter the passersbys (*ayende and ravende*) and give food and drink (*it'am and ta'am*) to them. Khoy (Zaviye) was at the crossroad where people could go to Anatolia (Van-Erzurum-Trabzon) from Qazvin, Gilan, Ardabil, Maraga and Tabriz and also to Caucasia from Urmia, Kirmanşahan, Musul and Baghdad, and so it had always passersbys. By these conditionals to look after passersbys zaviye was given permission to establish, protect and to spend the incomes of their land and to inherit its authority from father to son. Also M. F. Köprülü (1993: 462) explained that at the tariqat of Bektashism after the increase of Babas's authority the effect of the system on avoiding marriage which was established by Balım Sultan decreased. And M. F. Köprülü explained that in some tekkes (the place where dervishes live) the Sheikh had inherited authority and property from father to son. The Ottoman also accepted the regulations of the zaviye and its inheritance of the authority from father to son. In addition to this the Ottoman gave the incomes of the villages; Zebun, Şireki, Çertava and Zir-i rud to zaviye in order to continue its responsibilities. And these villages were free of the taxes as *tekalif-i örfiye* (örfi tax), *şakka*, *sencüvât* and other örfi taxes. (see Document.1/a-b). Yet the sons of Pir Saltuk had to give the taxes *bennak* (half- landholding tax), *caba* (non-field possession tax) and *mücerred* (bachelor taxpayers) nevertheless to the general rule about taxes for villages and zaviye. Even the reason of the opposition between the regulations

of the zaviye and the records of the taxes is not known it maybe because of the taxes of *avarız-ı divaniye* (the payment of a number of taxes given especially in war times). (BA, TD 896, pp.62-63)

The Incomes of the Foundation: *Hums-ı gallât* (1/5 of the product tax), *öşr-i hububat* (1/10 of the grain tax), *badiheva* (extraordinary tax) were the taxes taken from the villages Zebun, Şireki, Çerteva and Ziri-rud, that constitute incomes to the foundation. These were as follows:

1-*The landholding tax and its links:* Some kind of classical Ottoman land system taxes were applied and required from the peasants who lived in zaviye foundation lands according to their status; 50 akçe *çift resmi* (landholding tax) as a deed from those who use a full area of plantation; 18 akçe *bennak resmi* (half-landholding tax) from those who use less than half of a plantation; 12 akçe *caba resmi* (non-field possession tax) as a deed from those who did not have any land but rent some; the employed single men also had to pay 6 akçe as a *mücerred resmi* (bachelor taxpayers). Those who are being registered as *çift*, *bennak* and *caba* are married *reaya* (couple). 200 akçe from 4 married couples, 180 akçe from 10 bennak houses, 48 akçe from 4 caba houses and 12 akçe from 2 single ones- totally 440 akçe from married couples and their links- are registered as income in foundation. According to the numbers above 18 houses and 2 single ones- about 100-120 people are working for the foundation of Pir Saltuk Zaviye.

2-*Agricultural Products;* Barley, wheat, millet, black vetch, flax seed, cotton, trefoil and melon, cucumber were being grown in the above mentioned villages. The tahrir prices of the products were: 100 akçe for a kile of wheat, 30 akçe for a kile of barley, 20 akçe for a kile of millet, black vetch and flax seed, 100 akçe for a mann of cotton. It is understood that the taxes were being paid; 1/5 according to the term *hums-ı gallât* and 1/10 to the term of *öşr-i hububât* that were registered in the notebook. According to these information; 4000 akçe equal to 100 kile of total 1000 kile of wheat, 1500 akçe from 50 kile of total 500 kile of barley, 400 akçe from 20 kile of total 200 kile of millet, 200 akçe from 10 kile of total 100 kile of black vetch, 200 akçe from 10 kile of total 100 kile of flax seed, 1000 akçe from 10 mann of total 100 mann of cotton are taken as tax for the foundation. However, 120 akçe from gardening, 100 akçe from linen and trefoil and 160 akçe from straw were taken under the name of *baha-i kâh* (taxes of the straw) that is used for constructing buildings and feed for animals. The total income taxes of the foundation are 7680 akçe.

3-*Beekeeping and stockbreeding*; 200 akçe from beekeepers, 210 akçe from those feeding sheeps/goats, 510 akçe from those coming out of the land of the *timar* were taken as taxes. The total of the taxes coming from agriculture is 920 akçe.

4-*Bâdiheva type of taxes*: *Bâdiheva* (taxes of extraordinary situations) is the general umbrella name used for taxes; *resm-i arussiye* (taxes of marriages), *cürm-ü cinayet* (crime and murder deed), *yava* (taxes of the harms of animals), *abd-i abık* (escaped servant tax) etc. 360 akçe from *arussiye* (marriage tax), 500 akçe from *tapu-yı zemin* (title-deed), 1000 akçe from other kinds of taxes belong to *bâdiheva* (1860 akçe) are registered as taxes in foundation (see Table.1).

Total income of the foundation: The incomes mentioned above are 10900 akçe and belong to Zebun and Şireki villages and Zir-i rûd hamlet. The income of Çertava village is not given in detail but it is registered as 1000 akçe under the name of "*hasil hums-ı gallât and öşr-i hububât and rüsûmât-ı saire.*" With these taxes, the total income of the Pir Saltuk foundation reaches 11900 akçe (see Table.2).

6- Conclusion

Below results are reached after the research:

1-Pir Saltuk Zaviye is in the center corner of the province of the Khoy Sanjak. The Bektashi Tekkes expanded from Iran towards al-Cezire, Iraq, Egypt, the Balkans and East Europe (Ocak, 1992: 379). As long as the researches deepen, new tekkes and zaviyes could be reached in other regions of Iran.

2- Since they contributed a lot to social, economic, religious and educational life, the Ottomans supported religious interpretations that were acceptable in terms of Islamic canon law and zaviyes and dervish lodges that acted in accordance with the religious rules mostly through foundations. That Pir Saltuk Zaviye is supported through the foundation shows its vital role in religious, educational and socio-economic life in Iran and Azerbaijan district.

3-The roots of the Bektashi Zaviyes and Tekkes were in Anatolia, basically in Ottoman lands, and Ottoman Empire was on good terms with Bektashi dervish convent like Ocak (Janissary). Because of that Ottoman authority did not differ this zaviye, founded by Pir Saltuk, or apart it from the other tekkes that are in

Anatolian region and/or Rumelia. Not only the Ottomans but also Qoyunlus and Safavids respected Bektashi zaviye. This respect is appreciated if it is taken into consideration that the zaviye had been established roughly at the time of Qoyunlus and maintained by Safavids. The great importance that these nations had given to this small zaviye is also seen until the tahrir, 18th century, which means the appreciation, continued on 250-300 years.

4-The total income of Pir Saltuk zaviye is 11900 akçe. This income is the average income that we maintain among the foundations in Iranian geography, according to the result of our study.

BIBLIOGRAPHY

BA, MD 133, hnr.1, p.76, date: Evahir-i Cemaziyelevvel 1138 (February, 1726).

BA, TD 896. date: 1140 (1728) Tabriz Eyaleti vakıf tahrir defteri.

BA, TD 911. date: 1140 (1728) Hoy, Kapan ve Karadağ livaları mufassal tahrir defteri.

BİLGİLİ, Ali Sinan (2002): "Azerbaycan Türkmenleri Tarihi", *Türkler*, Ankara, c.7, Yeni Türkiye Yay.

BİLGİLİ, Ali Sinan (2004): *Osmanlı İnan ve Azerbaycanı-I, 16. ve 18. Yüzyıllar Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Erzurum. Bozkır Yay.

ERŞAHİN, Seyfettin (2002): *Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara, Bizim Büro Basımevi

GÜNDOĞDU, Cengiz (2007): *Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara, Aktif Yay.

IDRİS-İ BİDLÎSÎ (2001): *Selîm Şah-nâme*, (Haz.Hicabi Kırlangıç), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay.

İskender Beg Türkmân, 1334-1335, *Târih-i Âlam-ı Ârâ-yı Abbâsî*, Tahran, c.I-II.

KIEL, Machiel (2000) : "Sarı Saltuk: Pionier des Islam auf dem Balkan im 13. Jahrhundert.", Aleviler= Alewiten. Vol. 1: Kimlik ve Tarih/Identitet und Geschichte. I. Engin, and E. Franz, eds. Hamburg: Deutsches Orient-Institut Hamburg, 253-86.

- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1993): "Bektaş", *İA*, c.2, s.461-464. İstanbul, MEB Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992): "Bektaşilik", *TDVİA*, c.5, s.373-379. İstanbul, TDV Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996): "Hacı Bektâş-ı Velî", *TDVİA*, c.14, s.455-458. İstanbul, TDV Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002): *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü*, Ankara, TTK Yay.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1986): "Hacı Bektaş Veli", *Belleten*, L/198, s.885-894. Ankara, TTK Yay.
- TANMAN, M. Baha (1996): "Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi", *TDVİA*, c. 14, s. 459-471. İstanbul, TDV Yay.
- WOODS, John E. (1993): *Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, (Trans.S.Özbudun-Ek; N. Sakaoğlu), İstanbul, Milliyet Yay.
- YAZICI, Tahsin (1998): "Hoy", *TDVİA*, c.18, s.258. İstanbul TDV

ADDITIONS (TABLES AND DOCUMENTS)**1-TABLES****Table.1: Pir Saltuk Foundation's detailed font of the incomes**

Villages	Çift (landholding tax)		Bennak (half-landholding tax)		Caba (non-field possession tax)		Mücerred (bachelor taxpayers)	
	Number	Akçe	Number	Akçe	Number	Akçe	Number	Akçe
Zaviye	4	200	3	54	1	12	1	6
Şireki	-	-	7	126	3	36	1	6
Total	4	200	10	180	4	48	2	12

Villages	Hinta (wheat tax)		Şair (barley tax)		Erzen (millet tax)		Kuşne (black vetch tax)		Zekerek (flax seed tax)		Penbe (cotton tax)	
	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Mann	Akçe
Zaviye	60	2400	30	900	12	240	6	120	6	120	6	600
Şireki	40	1600	20	600	8	160	4	80	4	80	4	400
Total	100	4000	50	1500	20	400	10	200	10	200	10	1000

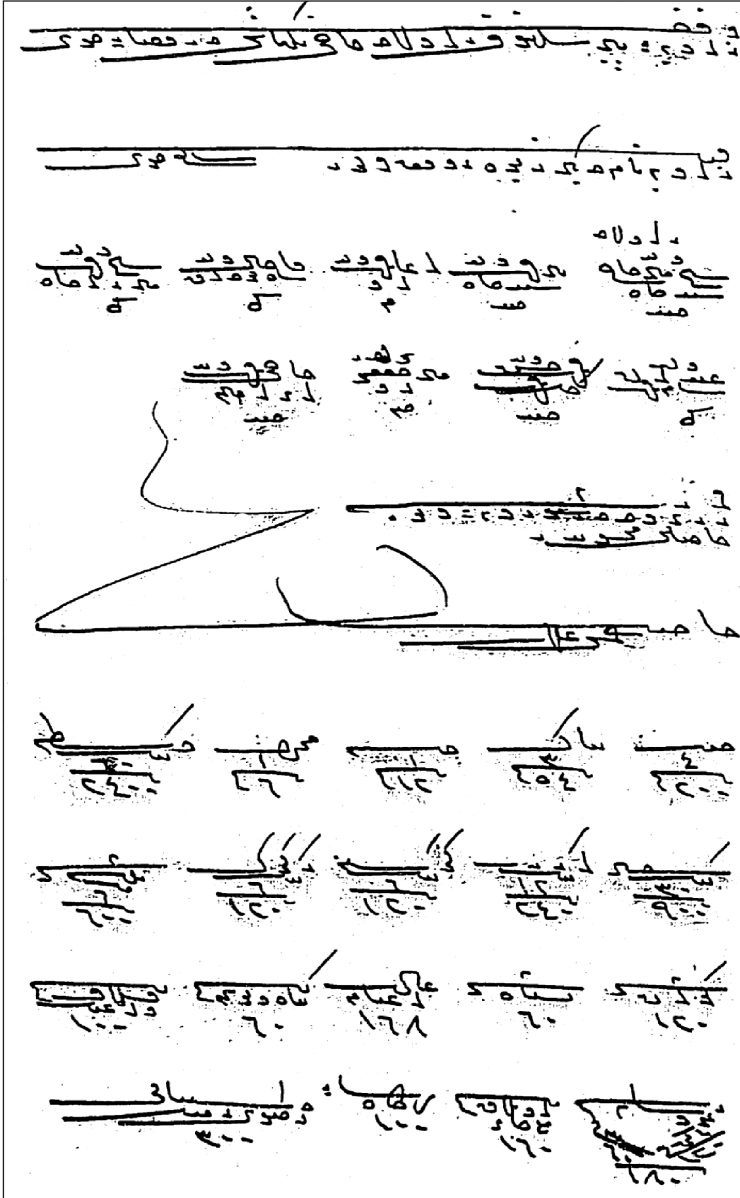
Villages	Resm-i Kevvare (Taxes of beekeeping)	Resm-i Bostan (Taxes of Vegetable gardens)	Adeti Ağnam (Taxes of sheep-husbandry)	Resm-i Yonca (Taxes of Clover fields)	Resm-i Kışlak ve Ağıl (Taxes of sheep folds)	Resm-i Otlak ve Çayır (Taxes of the field agriculture)	Resm-i Arusiyeye (Taxes of marriages)	Baha-i Kâh (Taxes of the straw)	Deştbanı ve Tapu-yı zemin (Taxes of watchmen and title-deed)	Badiheva (Taxes of extraordinary situations)
Zaviye	120	60	168	60	100	160	180	100	300	600
Şireki	80	60	42	40	100	150	180	60	200	400
Total	200	120	210	100	200	310	360	160	500	1000

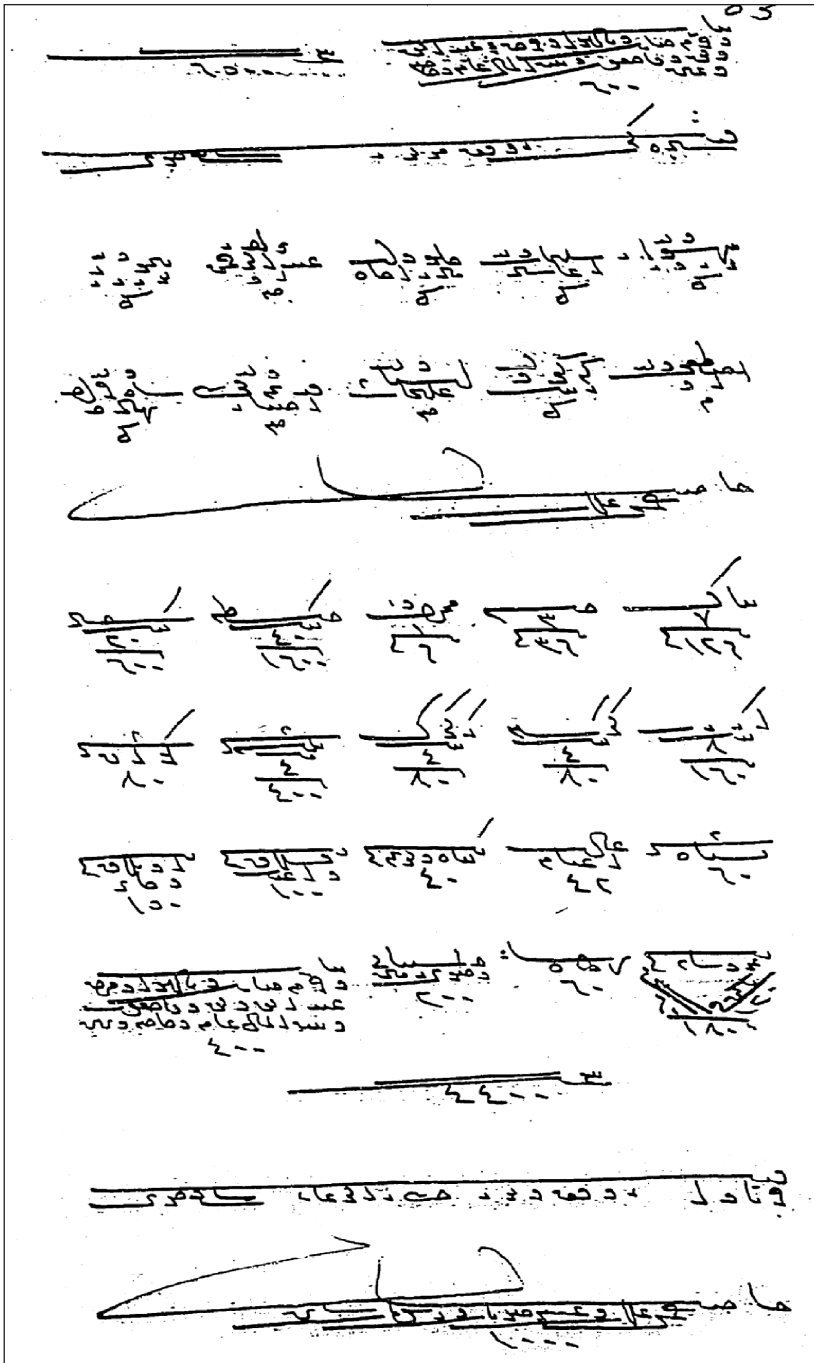
Table.2: The total income document of Pir Saltuk Foundation

Types	Total (Akçe)
Landholding tax and its variations	440
Taxes of the products of agriculture	7680
Apiculture and stockbreeding	920
Extraordinary situations	1860
Çertava village	1000
TOTAL	11900

2-DOCUMENTS

Document.1/a: The original document which shows the income of the Pir Saltuk Zaviye's foundation (TD 896)

Document 1/b: The text of the document which shows the income of the Pır Saltuk Zaviye's foundation

Vakf-ı zaviye-i Pır Saltuk an evlâd-ı Hacı Bektaş der kaza-i Hoy				
Karye-i Zaviye nam-ı diğer Zebun an vakf-ı mezbûr tabi'-i Hoy				
an evlâd _____				
Şeyh Mir Hacı veled-i Seyyid Han (çift)				
Pır Muhammed veled-i Seyyid Han (çift)				
Ağa Muhammed veled-i Seyyid Han (mücerred)				
Kadı veled-i Şah Budak (bennak)				
Şeyh Muhammed veled-i Mirza Han (bennak)				
Abdullah veled-i Şah Muhammed (bennak)				
Muhammed Hasan veled-i Kelb Muhammed (çift)				
Mir Cafer birader-i U. (caba)				
Hacı Muhammed veled-i İbrahim (çift)				
Mezraa-i Ziri-rûd der sınır-ı karye-i mezbûr hâsılı mahsûbdur				
hâsıl hums-ı gallât				
çift 4 resm 200	bennak 3 kıymet 54	caba 1 kıymet 12	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 60 kıymet 2400
şair kile 30 kıymet 900	erzen 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600
öşr-i kevvare 120	öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 168	resm-i keten maa yonca 60	resm-i kışlak maa ağıl 100
resm-i arusane seyyibe 60 kıymet 180	bakire 120	Resm-i otlak maa çayır 160	baha-i kâh 100	deştbanî ve tapu-yı zemin 300
niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 600				
yekun			6500	

Karye-i Şirekî vakf-ı zaviye-i Pır Saltuk tabi'-i mezbûr				
hâsıl hums-ı gallât				
bennak 7 kıymet 126	caba 3 kıymet 36	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 40 kıymet 1600	şair kile 20 kıymet 600
erzen kile 8 kıymet 160	kuşne kile 4 kıymet 80	zekerek kile 4 kıymet 80	öşr-i penbe mann 4 kıymet 400	öşr-i kevvare 80
öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 42	resm-i keten maa yonca 40	resm-i kışlak maa ağıl 100	Resm-i otlak maa çayır 150
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	baha-i kâh 60	deştbanî ve tapu- yı zemin 200	niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 400	
yekun			4400	

Karye-i Çertava vakf-ı zaviye-i Pır Saltuk tabi'-i mezbûr	
hâsıl hums-ı gallât ve öşr-i hububât ve rüsûmat-ı saire	1000

Mezkûr Zaviye nam karyede medfûn Hacı Bektaş evlâdından olub ehl-i sünnet ve'l-cemaatdan Pir Saltuk nam kimesne karye-i mezbûrda zaviye binâ ve karye-i mezbûri ve Zeri-rûd nam mezraa ve Şirekî ve Çertava nam üç aded karye ve bir mezraa hâsıl olan mahsûl ve rusûmı zaviye-i mezkûrda âyende ve revendeye it'âm ve taâm itmek şartıyla evlâdına ve meşrûtiye üzere kadimde vakf olub kurra ve mezraa arazilerine ve ahalarına ahirden bir ferd manî olmayub tekâlif-i örfiyye ve şakka ve sair min-küllî'l-vücûh tekâlif ve sencüvatdan? muâf ve müsellemler olduklarını yedlerine mülûk-ı ma'ziyye-i İslâmiyyeden müteaddid senedâtları izhâr ve hüceci şer'iyyelerin ve muceblerin ibkâ'larına müş'ir muhafızından virilen fermanların ibraz itmeleriyle ehl-i sünnet ve'l-cemaatdan olan eshâb-ı hayrâtın evkâfı kemafî'l-evvel ibkâ' olunmak üzere bundan akdem sudûr iden fermân-ı alişân mucebince evkâf-ı mezbûr ber-karar-ı sabık tekâlif-i örfiyye ve şakka ve sair min-küllî'l-vücûh sencüvatdan? muâf ve müsellemler olub ayende ve revendeye it'âm ve taâm itmek şartıyla evlâdına ve meşrûtunun üzere ibkâ' ve sebt-i defter olundu.

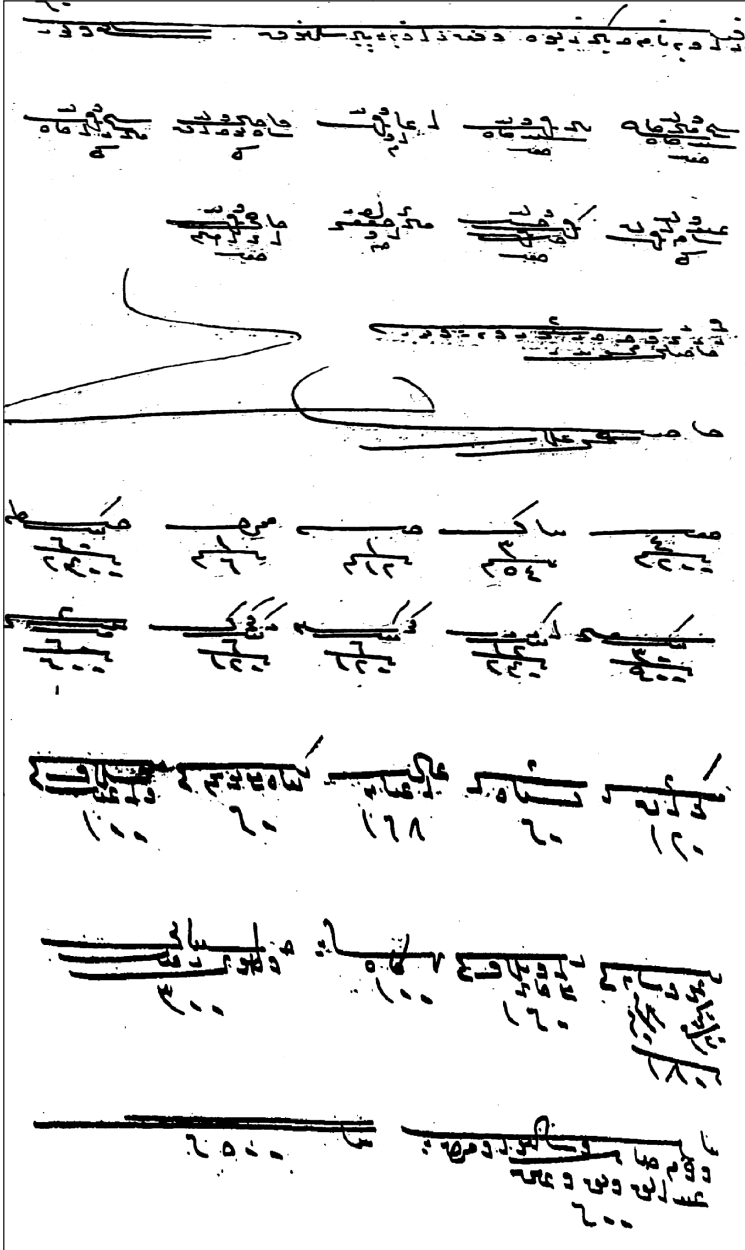
Source: BA, TD 896, s.62-63.

Document.1/c: The abbreviated text of the document which shows the requirements of the foundation of Pir Saltuk Zaviye.

Pir Saltuk, one of the sons of Hacı Bektash, and from Ehl-i Sunni (Sunnis) had been buried in the village named "Zaviye," where his mausoleum exists. Pir Saltuk founded his zaviye in the Zaviye village. Zaviye was consecrated to his son on condition that he dines the travelers with the income of the yield and tax obtained from Şireki and Çertava villages and Zeri-rûd field. According to the agreement of the foundation, this place has always been a foundation. Since, they were not disturbed by the village and rural areas and people living on these lands afterwards (during the tahrir times); since a number of deals and deeds given to them by Islamic leaders and according to the registry of courts; and since they avowed up the written orders of Shah who announce that it should remain as it was; they were freed from all kinds of traditional taxes and measuring principles. The foundation of these people who were Muslim was redonated, and this foundation was freed from all kinds of traditional taxes and measuring principles according to the written orders of the Sultan (Sultan Ahmad III). These were written on the notebooks in occasion that the travelers are supposed to be served well and this was given as a duty to the sons on the agreement.

Source: BA, TD 896, s.62-63.

Document.2/a: The original document which shows the income of the Pır Saltuk Zaviye's foundation (TD 911)

The image displays a page from a handwritten manuscript, likely a musical score. At the top, there is a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The notation consists of a series of notes and rests, with some notes beamed together. Below the staff, there are several lines of Persian text in a cursive script. The text is arranged in a structured manner, with some lines appearing to be lyrics or titles corresponding to the musical phrases. The manuscript shows signs of age, with some ink bleed-through and slight fading. The page is numbered '71' in the top left corner and '72' in the bottom left corner. The overall layout is typical of a handwritten musical score from the early 20th century.

Document.2/b: The text of the document which shows the income of the Pır Saltuk Zaviye's foundation (TD 911)

Karye-i Zaviye nam-ı diğer Zebunvakf-ı zaviye-i Pır Saltuktabi'-i mezbûr				
Şeyh Mir Hacı veled-i Seyyid Han (çift)				
Pır Muhammed veled-i Seyyid Han (çift)				
Ağa Muhammed veled-i Seyyid Han (mücerred)				
Kadı veled-i Şah Budak (bennak)				
Şeyh Muhammed veled-i Mirza Han (bennak)				
Abdullah veled-i Şah Muhammed (bennak)				
Muhammed Hasan veled-i Kelb Muhammed (çift)				
Mir Cafer birader-i U. (caba)				
Hacı Muhammed veled-i İbrahim (çift)				
Mezraa-i Ziri-rûd der sinur-ı karye-i mezbûr hâsılı mahsûbdur				
hâsil hums-ı gallât				
çift 4 resm 200	bennak 3 kıymet 54	caba 1 kıymet 12	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 60 kıymet 2400
şair kile 30 kıymet 900	erzen 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	Zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600
öşr-i kevvare 120	öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 168	resm-i keten maa yonca 60	resm-i kışlak maa ağıl 100
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	resm-i otlak maa çayır 160	baha-i kâh 100	deştbanî ve tapu-yı zemin 300	
niyabet ve cürmü cinayet ve badiheva ve adb-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 600				
yekun			6500	

Karye-i Şirekî vakf-ı zaviye-i Pır Saltuk tabi'-i mezbûr				
hâsil hums-ı gallât				
bennak 7 kıymet 126	caba 3 kıymet 36	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 40 kıymet 1600	şair kile 20 kıymet 600
erzen 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600	öşr-i kevvare 80
öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 42	resm-i keten maa yonca 40	resm-i kışlak maa ağıl 100	Resm-i otlak maa çayır 150
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	baha-i kâh 60	deştbanî ve tapu-yı zemin 200	Niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 400	
yekun			4400	

Karye-i Çertava vakf-ı zaviye-i Pır Saltuk tabi'-i mezbûr	
hâsil hums-ı gallât ve öşr-i hububât ve rüsûmat-ı saire	1000
<i>Kaynak: BA, TD 911, s.72-73.</i>	

İRAN'DA HACI BEKTAŞ VELÎ EVLADINDAN PİR SALTUK ZAVİYESİ VAKFI

Hacî Bektash Velî's Sons Pir Saltuk Zaviye Foundation in Iran

Ali Sinan BİLGİLİ¹ Ahmet BEŞE²

ÖZET

İran'da Tebriz Eyaleti'nin Hoy Sancağı'nda Hacı Bektaş Velî evladından Pir Saltuk'a ait bir zaviye bulunmaktadır. Bu zaviyeye ait bilgiler, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda Tebriz eyaleti tahriri sırasında tutmuş olduğu tapu-tahrir defterlerinde kayıtlıdır. Defter kayıtlarından Pir Saltuk zaviyesinin 15. yüzyılda (Karakoyunlu-Akkoyunlu) bölgeden gelip-geçen yolcuları misafir etmek için kurulduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra İran'a hâkim olan Safevîler ve Osmanlılar zaviyeyi ve vakfını muhafaza etmişlerdir. Bu kayıtları değerlendirilerek bir Bektaşî zaviyesi ve zaviye vakfı hakkında, menkıbeler dışında, gerçekçi bilgilere ulaşmak araştırmanın amacıdır. Böylece zaviye vakfının şartları, gelirleri, ekonomik değeri gibi hususlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun için "siyakat" yazısıyla kaleme alınan tahrir defterleri okunarak değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bilgiler, zaviyenin önemli bir işlevinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Pir Saltuk, Bektaşilik, Osmanlı Devleti, Safevî Devleti, İran, Hoy (Tebriz), Zaviye, Vakıf.

ABSTRACT

There is a zaviye (a small Islamic monastery) belonging to Pir Saltuk, who is the son of Hacı Bektash Velî in Hoy "Sancak" of Tebriz State (Iran). The information related to this "zaviye" was recorded in property registration notebook prepared during Tabriz State "tahrir" in 18th century by Ottoman State. The notebook indicates that Pir Saltuk Zaviye was founded in 15th century (Kara Qoyunlu-Aq Qoyunlu) to host the passing travelers. Later, Safavids and Ottomans who reigned Iran kept the "zaviye" and foundation. The aim of this study is to get reliable information other than "menkıbes" (stories) about this Bektashi "zaviye" and foundation. In this regard, the conditions,

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü
sbilgili@atauni.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü: abese@atauni.edu.tr

income, economic value, and about the zaviye foundation has been focused on. For this purpose, "tahrir" notebooks inscribed with "siyakat" writing were read and inspected. The obtained data shows that the zaviye has an important function.

Key Words: Hacı Bektash Veli, Pir Saltuk, Bektashism, Ottoman State, Safavid State, Iran, Hoy (Tabriz), Zaviye, Foundation.

1-Giriş

Araştırmamızın amacı ve önemi; Rûm (Anadolu) abdallarının piri olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli ve evladı hakkında yazılanların çoğunluğu *Makâlât, Vilâyet-nâme, Menâkıbü'l-kudsiyye* ve *Menakıbü'l-arifin* gibi tarihî olayları ve kişileri menkıbevî ele alan kaynaklara ve sözlü gelenekten gelen anlatıma dayanır. Osmanlı arşiv kaynakları ise pek kullanılmamıştır (Ocak, 1996: 14/458 Bibliyografya). Oysa Osmanlı arşivlerinde, devletin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan pek çok belge bulunmaktadır. Bu belgelerden Hacı Bektaş'ın tarihî şahsiyeti ve Bektaşîyye tarikatı hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Bilgi sağlanabilecek belgelerden biri de tapu-tahrir defterleridir. Bu nevi defterler üzerinde yapılan çalışma esnasında, Tebriz eyaletinin Hoy Sancağı'nda Hacı Bektaş evladından olduğu belirtilen Pir Saltuk'a ait bir zaviye vakfına rastlanmıştır. Pir Saltuk zaviyesi vakıf kayıtlarının değerlendirilmesi, Hacı Bektaş ve evladı hakkında menkıbevî tarih anlatımı yerine, belgeye dayalı tarih anlatımını sağlayacaktır. Böylece şahsiyeti ve müntesipleri hakkında gerçekçi bilgilerle tarih yazımına katkı sağlanacaktır.

Araştırmamızın kaynakları; Araştırmamızın kaynakları İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BA) Tapu-Tahrir Defterleri (TD) tasnifinde yer alan 896 ve 911 numaralı tahrir defterleridir. Bu defterler, Sultan Ahmed III döneminde (1703-1730), 1725-1728 yılları arasında yapılan Tebriz eyaleti tahriri sonucunda meydana gelmiştir (Bilgili, 2004: 20, 37). Bunun için defterler h.1140 (m.1728) tarihlidir. 896 numaralı defter şekil itibarıyla ciltli ve ebrusuz, 55x20 cm ebadındadır. Toplamda 69 sayfadır. Defterin birinci sayfasında "*evkâf-ı Şeyh Safiyyüddin İshak kaddes-Allahü sırrıhu el-aziz ...*" başlığı altında Şeyh Safiyyüddin-i Erdebilî vakıfları, 61-66. sayfalar arasında "*Evkâf-ı müteferrika der eyâlet-i Tebriz*" başlığı altında Tebriz eyaletindeki (Urmiye, Hoy, Gerger, Halhal ve Tebriz şehri) bazı zaviye ve camiî vakıfları sıralanmıştır. Kaydedilen zaviyelerden biri de Hacı Bektaş Velî evladından olduğu belirtilen Pir Saltuk zaviyesidir. Pir Saltuk zaviyesi vakfı, "*Vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk an evlâd-ı Hacı Bektaş der kaza-i Hoy*" başlı-

ğı altında defterin 62-63. sayfalarında yer almaktadır. Kayıtlarda önce zaviyenin gelir kalemleri, sonra da Osmanlı Devleti tarafından ibka kılınan vakıf şartnâmesi kaydedilmiştir. 911 numaralı mufassal defter şekil itibarıyla ciltli ve ebrusuz, 53x21 cm ebadındadır. Toplamda 452 sayfadır. Hoy, Kapan ve Karadağ livalarının nüfus ve arazi kayıtlarını ihtiva eder. Pir Saltuk zaviyesine ait bilgiler, defterin 72-73. sayfalarında kayıtlıdır. Kayıta zaviyenin gelir kalemleri verilmiştir. Bu defterdeki bilgiler, TD 896'daki bilgilerin aynısı olup yalnızca vakfın şurûtu kaydedilmemiştir.

2-Hacı Bektaş Velî ve Evladı

Horasan ereni ve Türkmen şeyhi Hacı Bektaş Velî, yaygın kanaate göre 606 (1209-1210)'da Nişabur'da dünyaya gelmiştir. 13. yüzyılda baş gösteren Moğol istilası sırasında Anadolu'ya göç eden Yesevî veya Haydarî dervişlerinden olduğu tahmin edilmektedir. 1239 Babaî isyanı sırasında kardeşi Menteş ile birlikte Anadolu'da olduğu dikkate alınır, zikredilen tarihten az önce Anadolu'ya geldiği söylenebilir. 13. yüzyıl ortalarında dergâhını Sulucakarahöyük (Hacıbektaş)'de kuran Hacı Bektaş, muhtemelen 669 (1271)'de burada vefat etmiş ve dergâhının yanındaki türbeye defnedilmiştir. (Köprülü, 1993: 2/461-464; Ocak, 1996:14/455-458; Öztürk, 1986: 885-894; Tanman, 1996:14/459-471).

Hacı Bektaş'ın evliliği ve neslinin devamı hususunda onun hakkında çalışmalar yapan araştırmacılar kati bir fikir beyan etmez iken, Alevî-Bektaşî cemiyeti arasında da ihtilaf vardır. Alevî-Bektaşî içtimai teşekkülünün piri konumundaki Çelebiler ile Babalar (Dedeler) iki farklı iddiada bulunurlar. Çelebiler; Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana (Kutlu Melek) ile evlendiğini ve ondan Seyyid Ali Sultan (Timurtaş) adlı bir çocuğun dünyaya geldiğini, kendilerinin de "*bel evlad*" olarak bu soydan olduklarını söylerler. Babalar ise, Hacı Bektaş'ın hiç evlenmediğini ve mücerred (bekâr) kaldığını, kendilerinin de Kadıncık Ana'dan gelen nefes ile "*yol evlad*" olduklarını söylerler. Bu ikincilerin görüşüne göre, tarihte veya günümüzde Hacı Bektaş'ın evladı olarak bilinenler, Kadıncık Ana'dan gelen yol evlatları ve Bektaşîliğin hakiki mensuplarıdır (Köprülü, 1993: 462; Gündoğdu, 2007: 219-232).

Tarikât-i Bektaşîyye'de dervişlerin evlenmeyerek tekkelerde mücerred bir hayat yaşamaları usulü, tarikatın ikinci kurucusu olarak nitelendirilen Balım Sultan (ölm.922/1516) tarafından getirilmiştir. Balım Sultan'ın bu usulü, tarikatın kurucusu ve piri Hacı Bektaş'ın ananesini yaşatmak ve adab-ı erkân olarak onun anı-

sına kurallaştırmak için yapıp yapmadığı belli değildir. Bununla birlikte birçok tarikatta (Mesela; Nakşibendîlik) inanç halini alan “*mürîdin hayatı-memâtı mürşid-dir*” ilkesi gereği ve “*fenâ-fi-l-pir*” (bütün varlığını piri manevi şahsiyetinde yok etme) makamına çıkma yolu olarak piri taklit için bu usulü getirmiş olabilir. Ancak, yine de kesin bir hükme varılamaz ve kendi tasarrufu veya tarikat adab ve erkânını oluşturmak maksadı gütmüş olabilir.

3-Pir Saltuk’un Tarihî Şahsiyeti

Pir Saltuk’un tarihî şahsiyeti hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır³. Pir Saltuk hakkında yegâne bilgi, 1728 tarihli defter kaydında bulunmaktadır. Bu kayda göre Pir Saltuk, Hacı Bektaş Veli evladındandır. Hoy Sancağı’nın merkez nahiyesinde Zaviye veya diğer adıyla Zebun köyünde inşa ettirdiği zaviyede yaşamış ve vefat ettiğinde de yine bu köyde defnedilmiştir. Kayıтта Pir Saltuk’un zaviyeyi hangi tarihte kurduğu ve tarihî şahsiyet olarak ne zaman yaşadığı belirtilmemekle birlikte “... *yedlerine mülûk-ı maziyye-i İslâmiyyeden müteaddid sene-dâtları ...*” kaydından ve Hacı Bektaş’ın yaşadığı dönem dikkate alındığında İlhânlılardan başlayarak, Celayir veya Koyunlu döneminde kurulduğu söylenebilir. Ancak, kaynak olarak kullanılan TD 896 nolu defterin kullandığı terimler teknik olarak değerlendirildiğinde “*mülûk-ı maziyye-i İslâmiyye*” deyim/teriminin daha ziyade Karakoyunlu ve Akkoyunluları ifade ettiği görülmektedir. Nitekim defterde başka zaviyelerin kayıtlarında açıkça “*mülûk-ı maziyyede Cihanşah ve Hasan Padişah zamanlarından*” (BA, TD 896, s.65) ifadesi geçmektedir. Bu ifade-den hareketle, birbiriyle 1467’de savaşan adı geçen hükümdarlardan Karakoyunlu Cihanşah’ın saltanat sürdüğü 841-872 (1438-1467) ile Akkoyunlu Uzun Hasan’ın hükümdarlık yaptığı 857-882 (1453-1478) tarihleri dikkate alındığında, Pir Saltuk’un 15. yüzyılda yaşadığı ve zaviyesini tahminen 1438-1478 tarih aralığında bir tarihte kurduğu söylenebilir. Hattı zatında Uzun Hasan Bey’in tasavvuf ehline gösterdiği büyük muhabbet ve ülke sathında yaptırdığı veya açtığı

³ Pir Saltuk’un Karakoyunlu/Akkoyunlu devrinde yaşadığı tespitine nazaran devrin önemli kaynaklarından Ebu Bekr-i Tihranî (*Kitâb-i Diyârbakriyya*, (Yay.Necati Lugal-Faruk Sümer), Ankara 1993, TTK Yay.; *Kitab-ı Diyârbakriyye*, (Çev.Mürsel Öztürk), Ankara 2001, Kültür Bakanlığı Yay.) ve Hasan-ı Rumlu (*Ahsenü’t-Tevârih*, (Çev.Mürsel Öztürk), Ankara 2006, TTK Yay.; *Ahsanu’t-Tawârikh*, (Edt.C.N.Seddon), Baroda 1931, vol.1)’nun eserlerinde isminden bahsedilmemiştir. Keza Safevî döneminin en önemli kaynağı olan İskender Beg Türkmân (*Târih-i Â’lam-ı Ârâ-yı Abbâsî*, Tahran 1334-1335, c.I-II) da bu isimden bahsetmez.

yaklaşık 4000 tekke ve zaviye (Erşahin, 2002; 163; Woods, 1993: 184 v.d) arasında Pir Saltuk zaviyesinin olması büyük ihtimaldir.

A. Y. Ocak (1992: 375; 1996: 457), kaynaklar ile Bektaşîlik ve Alevîliğin gayri Sünnî yapısını delil göstererek, Hacı Bektaş'ın klasik anlamda Sünnî bir sûfî olmadığını ve 1450'li yıllardan başlayarak Bektaşî doktrinin geniş çapta Hurûfliğin tesirlerinde kaldığı ve Şiî propagandasının tarikata nüfuz ettiği yönündeki görüşüne karşılık, onun evladından (halifelerinden) Pir Saltuk, defter kaydında "*ehl-i sünnet ve'l-cemaatten*" gösterilmiştir. Hattı zatında Woods (1993: 183), Akkoyunluların Karakoyunlu döneminde ülkede yaygın hâle gelen Kalenderî ve Haydarî gibi ahlak düşkünü derviş gruplarını dağıttığını yazar. Osmanlıların da bu tür gruplara imtiyaz tanımadığı, belgelerde "*ehl-i sünnet*" terimine vurgu yapmasından anlaşılmaktadır. Zaviye İslam fıkına uygun inanç sistemi özelliklerinden dolayı, Osmanlı Sultanı Ahmed III'ün fermanı (*ferman-ı alişân mucebinçe*) ile resmi kayda alınmış; meşruiyeti ve *meşrûtiyeti* devlet tarafından tasdik edilmiştir.

Saltuk ismi, Bektaşîlik için yabancı bir isim değildir. Zira Hacı Bektaş'ın halifelerinden en meşhurlarından birinin adı da Saru Saltuk (Saltık)'tur (Ocak, 2002; Kiel, 2000: 253). Saltuk kelimesi, tasavvuf çevrelerinde "*Allah'a salınmış*" veya "*Allah'a havale edilmiş*" anlamlarına gelmektedir.

4-Hacı Bektaş Velî ve Pir Saltuk; Evlatlık Meselesi

1728 tarihli defterde geçen "*mezkûr Zaviye nam karyede medfûn Hacı Bektaş evlâdından olub ... Pir Saltuk nam kimesne ...*" kaydı, yukarıda bahsedilen bel veya yol evlatlığından hangisini ifade ettiği açık değildir. Ancak, *tarikât-i Bektaşîyye*'de umum kabul yol evlatlığı olduğundan, Pir Saltuk'un Bektaşîyye dergâhında yetişen halifelerden (baba/dede) biri olduğu ve bu makamı itibariyle zaviye kurma yetkisi aldığı söylenebilir. Hattı zatında gerek Akkoyunlular ve gerekse Osmanlılar, halifelik gibi bir istidadı olmayan bir zata, zaviye kurma hakkı tanımayacak kadar, tasavvuf ve tarikatlarla ilişki içinde olduğu bilinmektedir.

Vakıf defterinde Pir Saltuk'un evladı (*an evlâd*=evladından) olarak nitelendirilen kişilerin adları da kaydedilmiştir. 1728 yılı itibariyle zaviyenin şeyhi, Pir Saltuk ahfadından Seyyid Han'ın oğlu Mir Hacı'dır. Mir Hacı'nın Pir Muhammed ve Ağa Muhammed adlı iki kardeşi de zaviyede yaşamaktadır. Yine Pir Saltuk'un neslinden Şah Budak'ın oğlu Kadı, Mirza Han'ın oğlu Şeyh Muhammed, Şah Muhammed'in oğlu Abdullah, Kelb Muhammed'in oğulları Muhammed Hasan ile

Mir Cafer ve İbrahim'in oğlu Hacı Muhammed zikredilen tarihte zaviyenin sakinlerdir.

Zaviye sakinlerinin isimlerinin onomastik incelemesi, bunların Safevî tesirinde kaldıklarını göstermektedir. Nitekim “Şah”, “Mir” ve “Mirza” gibi asalet unvanları, Türk-İslam dünyasında bulunmakla birlikte, Safevî kültüründe ziyadesiyle yaygındır. Keza “Kelb” kelimesi köpek manasına gelip, Osmanlı kişi adlarında kullanılmayan, Safevîlerde ise yaygın bir isimdir. Osmanlı coğrafyasında köpek kelimesi “*Köpeklü Avşar*” gibi bazı aşiret isimlerinde geçmektedir. Buna karşılık Safevîlerde “*Kelb Rıza Sultan-ı Zenuzî*”, “*Kelb Ali Beg-i İmanlı Afşar*”, “*Kelb Ali Beg-i Şamlu*” (İskender Beg Türkmân, 1334-35: 1160) gibi örneklerde de görüldüğü gibi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

5-Pir Saltuk Zaviyesi Vakfı

Pir Saltuk zaviyesinin bulunduğu Hoy ve havalisi, 641 yılında Utbe bin Ferkad es-Sülemî tarafından İslam topraklarına katılmıştır. Muhtelif yolların kavşağında olması sebebiyle Emevî ve Abbasî dönemlerinde askerî üs olarak kullanılmıştır. Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu hâkimiyetlerinden sonra Akkoyunluların eline geçmiştir (Yazıcı, 1998: 18/258). Akkoyunlu Türkmenlerinin mühim bir nüfusu Hoy-Alıncak bölgesine yerleşmişti⁴. Şah İsmail I tarafından 16. yüzyıl başlarında Safevî topraklarına katılan bölge, Çaldıran savaşından (1514) sonra Sultan Selim I tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır (İdris-i Bidlîsî, 2001: 195). Bir müddet sonra Safevîlerin eline geçmiş ise de, Sultan Süleyman I tarafından 21 Temmuz 1548'de tekrar Osmanlı idaresine sokulmuştur. 1585-1635 tarihleri arasında Osmanlılarla Safevîler arasında sürekli el değiştiren bölge, 6 Mayıs 1724'de tekrar Osmanlı idaresine geçmiştir. Osmanlılar bölgeyi (Hoy, Kapan ve Karadağ) zapt ettikten hemen sonra mutad usulleri gereği tahrir etmeye başlamışlardır. Bölgenin genişliği sebebiyle tahrir 1728'de tamamlanabilmiştir (BA, TD 911; BA, MD 133, hnr.1, s.76, tarih; Evahir-i Cemaziyelevvel 1138/ Şubat 1726). Pir Saltuk zaviyesi bu tahrirde deftere kaydedilmiştir. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti 1739'da Şah Nadir'in bölgeyi zaptına kadar sürmüştür (Bilgili, 2004: 35-37).

Pir Saltuk zaviyesi, Hoy'un merkez nahiyesine bağlı Zaviye köyündedir. Zaviyenin bu bölgede kurulması, tıpkı Hacı Bektaş'ın tekkesini Türkmen nüfusunun

⁴ Safevîlerin tarih sahnesinden sildiği Akkoyunlu Devleti'ne mensup aşiretlerden bazıları, Akkoyunlu adıyla 18. yüzyılda dahi yine bölgede mevcudiyetlerini devam ettiriyorlardı (BA, TD 911, s.148).

yoğun olduğu Sulucakarahöyük de kurulması gibi, bölgede de yoğun bir şekilde yaşayan Türkmenlerle (Bkz. Bilgili, 2002: 36) ilgili olmalıdır. Pir Saltuk zaviyesinin burada bulunması sebebiyle köye de “Zaviye” isminin verildiği muhakkaktır. Zaviye köyünün diğer bir ismi de “*zayıf, güçsüz, aciz*” manalarına gelen “*Zebun*”dur. Bu isim de zaviye ve tasavvufla (Allah katında acizlik, zayıflık) ilgilidir.

Vakfın meşrûtu; Zaviye, Pir Saltuk'un köye gelerek burada yerleşmesi ve bir zaviye inşasıyla kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren gelen-geçen (*ayende ve revende*) yolcuları barındırma, yedirme ve içirme (*it'âm ve taâm*) işlevi yüklenmiştir. Çünkü Hoy (Zaviye), Kazvin, Gilan, Erdebil, Meraga ve Tebriz'den Anadolu'ya (Van-Erzurum-Trabzon), Urmiye, Kirmanşah, Musul ve Bağdat'dan Kafkasya'ya gidip gelen yol üzerinde bulunduğundan misafiri eksik olmuyordu. İşte bu misafirleri ağırlaması şartıyla zaviyenin kuruluşuna, muhafazasına, vakfedilen toprakları tasarrufuna (*mahsul ve rûsûm*) ve vakfın evladına intikaline izin verilmiştir. M.F. Köprülü (1993: 462) de, Bektaşî tarikatında Babaların nüfuzunun artmasından sonra, Balım Sultan'ın düzenlediği mücerredlik teşkilatının eski sıklığını muhafaza edemeyerek bozulduğunu ve kurulan bazı tekkelerin evlada vakfedilmek suretiyle, şeyhliğin ve vakfın babadan oğluna geçtiğini belirtir. Osmanlılar da zaviyenin kuruluşta koyulan kurallara uyulması şartıyla, vakfın eskiden beri gelen *meşrûtunu* kabul etmiş ve evladlık vakıf olarak ibka' etmiştir. Bununla birlikte zaviyenin hizmete devam edebilmesini sağlamak maksadıyla Zebun, Şirekî ve Çertava köyleri ile Ziri-rûd mezraası hâsılını (*mahsûl ve rusûmı*), vakfa gelir kaydetmişlerdir. Yukarıda isimleri zikredilen zaviye müntesiplerini de, eskiden olduğu gibi ayende ve revendeye hizmetlerine karşılık, tekâlif-i örfiyye ve şakka ve sair örfî vergilerden ve sencüvâtdan (tartı, ölçü) muaf tutmuşlardır. (Bkz. Belge.1/a-b) Şarhnâmedeki bu muafiyete rağmen, Pir Saltuk'un evlatlarından dördü çift, üçü bennak, biri caba ve biri de mücerred olmak üzere çift resmi ve bağlantıları vergilerini vakıf reayası gibi ödemekle mükellef tutulmuşlardır. Vakıf şartnamesi ile defter kaydı arasındaki bu tezaadın sebebi tespit edilememekle birlikte, vakıf şurûtunda bahsedilmeyen avarız-ı divaniyye vergisiyle ilgili bir durumdan kaynaklanıyor olabilir (BA, TD 896, s.62-63).

Vakfın gelirleri; Zebun, Şirekî ve Çertava köyleri ile Ziri-rûd mezraası çift resmi ve bağlantıları, hums-ı gallât, hububat oşrû ve bad-i heva vergileri vakfın gelirlerini oluşturmaktadır. Bunlar;

1-Çift resmi ve bağlantıları; Osmanlı klasik çift-resmi sisteminin uygulandığı Zaviye vakfı topraklarında yaşayan köylülerden statülerine göre; bir çiftlik yer ta-

sarruf edenler 50 akçe çift resmi, yarım çiftlikten az yer tasarruf edenler 18 akçe bennak resmi, tapu ile tasarruf yeri olmayan, başkasının veya sipahinin tapusuz olarak verdiği toprakları işletenler 12 akçe caba resmi ve iş ve kazanç sahibi olan bekârlar 6 akçe mücerred resmi ödemekle mükellef tutulmuşlardır. Çift, bennak ve caba kaydolunanlar evli reyadır. Bu meyanda 4 çift haneden 200 akçe, 10 bennak haneden 180 akçe, 4 caba haneden 48 akçe ve 2 mücerredden 12 akçe olmak üzere, çift hane ve bağlantılarından toplam 440 akçe resim vakfa gelir kaydedilmiştir. Yukarıdaki rakamlara göre 18 hane ve 2 bekâr olmak üzere yaklaşık 100-120 kişi Pir Saltuk zaviyesi vakfı için çalışmaktadır.

2-Tarım ürünleri; Zikredilen köylerde, arpa, buğday, erzen, kuşne (karaburçak), zekerek (keten tohumu), penbe (pamuk), yonca, keten ve bostan tarımı yapılmaktaydı. Bölgede mahsulün tahrir kıymeti; buğdayın kilesi 40 akçe, arpanın kilesi 30 akçe, darı, zekerek ve kuşnenin kilesi 20 akçe, pamuğun manını 100 akçedir. Defter kayıtlarındaki hums-ı gallât tabirinden beşte bir, oşr-i hububat tabirinden onda bir nispetinde vergi alındığı anlaşılmaktadır. Buna göre, üretimi yapılan 1000 kile buğdayın vergi olarak alınan 100 kileye tekabül eden onda birlik kısmından 4000 akçe, 500 kile arpanın 50 kilesinden 1500 akçe, 200 kile erzenin 20 kilesinden 400 akçe, 100 kile kuşnenin 10 kilesinden 200 akçe, 100 kile zekereğin 10 kilesinden 200 akçe, 100 mann pamuğun 10 manından 1000 akçe vergi vakıf için alınmıştır⁵. Ayrıca bostandan 120 akçe, keten ve yoncadan 100 akçe ve bina yapım malzemesi ve hayvan yemi olarak kullanılan samandan *baha-i kâh* namıyla 160 akçe vergi alınmıştır. Tarım ürünlerinden vakfa gelen gelirlerin toplamı 7680 akçedir.

3-Arıcılık ve hayvancılık vergileri; Arıcılık faaliyetlerinde bulunanlardan 200 akçe kevvare (kovan), küçükbaş hayvan besleyenlerden 210 akçe adet-i ağnam, hariçten bir sipahinin toprağına gelen kimselerin sahip oldukları koyun/keçilerden 510 akçe kışlak, ağıl, otlak ve çayır vergisi alınmıştır. Arıcılık ve hayvancılığa dayalı gelirlerin toplamı 920 akçedir.

4-Bâd-ı hevâ türü vergiler; Bâd-ı hevâ, resm-i arusiyye, cürm ü cinayet, tapu, yava, kaçgun, deştibâni, abd-ı abık v.s. vergiler için kullanılan genel bir addir. Arusiyyeden 360 akçe, deştibâni ve tapu-yı zeminden 500 akçe, diğer bâd-ı he-

⁵ TD 896'DA kullanılan kile ve mann ölçü biriminin değeri belirtilmiştir. Kilede İstanbul kilesi, mannda Tebriz manını ölçü olarak alınmıştır (BA, TD 896, s.57). Günümüz ölçülerine göre, 1 İstanbul kilesi 24,215 kg., 1 Tebriz manını 3 kg'dır.

vâ türlerinden 1000 akçe olmak üzere toplam 1860 akçe vakfa gelir olarak kaydedilmiştir. (Tablo.1)

Vakfın toplam geliri; Yukarıda bahsedilen gelirler Zebun ve Şirekî köyleri ile Ziri-rûd mezarına ait olup toplamı 10900 akçedir. Çertava köyünün gelir dökümü ise ayrıntısıyla verilmemiş, “*hâsıl hums-ı gallât ve oşr-i hububât ve rûsûmat-ı saire*” başlığı altında 1000 akçe gelir kaydedilmiştir. Bununla birlikte Pir Saltuk zaviyesi vakfının toplam geliri 11900 akçeyi bulmaktadır. (Tablo.2)

6-Sonuç

Araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1-Pir Saltuk zaviyesi, Tebriz eyaletinin Hoy Sancağı'nın merkez nahiyesindedir. Buna göre Bektaşî tekkeleri, el-Cezire, Irak, Mısır, Balkanlar ve Doğu Avrupa'dan (Ocak, 1992: 379) başka İran'a kadar yayılmıştır. Araştırmalar ilerledikçe İran'ın başka bölgelerinde de yeni zaviye ve tekkelere ulaşılabilir.

2-Osmanlılar İslam fıkı açısından bid'at olarak görmedikleri dinî-mezhebî yorumları, dinî kurallara uygun davranan zaviye ve dergâhları, sosyal, ekonomik, din ve eğitim hayatında gösterdikleri önemli yararlılıklar sebebiyle çoğunlukla vakıflar kanalıyla desteklemişlerdir. Pir Saltuk zaviyesinin vakıf kanalıyla desteklenmesi, bu zaviyenin İran-Azerbaycan coğrafyasında gerek dinî, gerek eğitim, gerekse sosyo-ekonomik hayatta önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

3-Bektaşî dergâhının kökleri Anadolu'da, yani Osmanlı topraklarındadır. Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağı örneğinde olduğu gibi Bektaşî tarikatıyla iyi ilişkiler içerisindedir. Bu yüzden Pir Saltuk'un kurduğu ve şeyhi olduğu bu Bektaşî dergâhını Anadolu ve Rumeli'dekilerden ayrı tutmamış ve vakfiyesini tanımıştır. Osmanlıların Bektaşî zaviyelerine gösterdiği saygıyı, Akkoyunlular ve Safevîler de göstermiştir. Zaviyenin tahminen Akkoyunlular zamanında kurulduğu ve Safevîler zamanında da muhafaza edildiği dikkate alındığında, bu saygı anlaşılır. Ayrıca zaviyenin tahririn yapıldığı 18. yüzyıla kadar, yani 250-300 yıl devam etmesi, zikredilen devletler tarafından büyük önem verildiğini göstermektedir.

4-Pir Saltuk zaviyesi vakfının toplam geliri 11900 akçedir. Bu gelir, İran coğrafyasındaki vakıflar üzerine yapmakta olduğumuz çalışma (yayınlanacak) sonuçlarına göre, orta dereceli gelirlerdendir.

KAYNAKLAR

- BA, MD 133, hnr.1, s.76, tarih; Evahir-i Cemaziyelevvel 1138 (Şubat 1726).
- BA, TD 896. tarih; 1140 (1728) Tebriz Eyaleti vakıf tahrir defteri
- BA, TD 911. tarih; 1140 (1728) Hoy, Kapan ve Karadağ livaları mufassal tahrir defteri
- BİLGİLİ, Ali Sinan (2002): "Azerbaycan Türkmenleri Tarihi", *Türkler*, Ankara, c.7, Yeni Türkiye Yay.
- BİLGİLİ, Ali Sinan (2004): *Osmanlı İnan ve Azerbaycanı-I, 16. ve 18. Yüzyıllar Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Erzurum. Bozkır Yay.
- ERŞAHİN, Seyfettin (2002): *Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara, Bizim Büro Basımevi.
- GÜNDOĞDU, Cengiz (2007): *Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara, Aktif Yay.
- İDRİS-İ BİDLİSÎ (2001): *Selîm Şah-nâme*, (Haz.Hicabi Kırlangıç), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- İskender Beg Türkman, 1334-1335, *Târih-i Âlam-ı Ârâ-yı Abbâsi*, Tahran, c.I-II.
- KİEL, Machiel (2000): "Sarı Saltuk: Pionier des Islam auf dem Balkan im 13. Jahrhundert.", *Aleviler= Alewiten. Vol. 1: Kimlik ve Tarih/Identitdt und Geschichte. I. Engin, and E. Franz, eds. Hamburg: Deutsches Orient-Institut Hamburg, 253-86.*
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1993): "Bektaş", *İA*, c.2, s.461-464. İstanbul MEB Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992): "Bektaşilik", *TDVİA*, c.5, s.373-379. İstanbul TDV Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996): "Hacı Bektâş-ı Velî", *TDVİA*, c.14, s.455-458. İstanbul TDV Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002): *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü*, Ankara, TTK Yay.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1986): "Hacı Bektaş Velî", *Bellekten*, L/198, s.885-894. Ankara TTK Yay.
- TANMAN, M.Baha (1996): "Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi", *TDVİA*, c.14, s.459-471. İstanbul TDV Yay.
- WOODS, John E. (1993): *Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15. Yüzyıl Türk-İnan Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.S.Özbudun-Ek; N. Sakaoğlu), İstanbul, Milliyet Yay.
- YAZICI, Tahsin (1998): "Hoy", *TDVİA*, c.18, s.258. İstanbul TDV Yay.

EKLER (TABLOLAR VE BELGELER)

1-TABLOLAR

Tablo.1: Pir Saltuk Vakfının gelirlerinin ayrıntılı dökümü

Köyler	Çift		Bennak		Caba		Mücerred	
	Sayı	Akçe	Sayı	Akçe	Sayı	Akçe	Sayı	Akçe
Zaviye	4	200	3	54	1	12	1	6
Şireki	-	-	7	126	3	36	1	6
Total	4	200	10	180	4	48	2	12

Köyler	Hınta		Şair		Erzen		Kuşne		Zekerek		Penbe	
	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Kile	Akçe	Mann	Akçe
Zaviye	60	2400	30	900	12	240	6	120	6	120	6	600
Şireki	40	1600	20	600	8	160	4	80	4	80	4	400
Total	100	4000	50	1500	20	400	10	200	10	200	10	1000

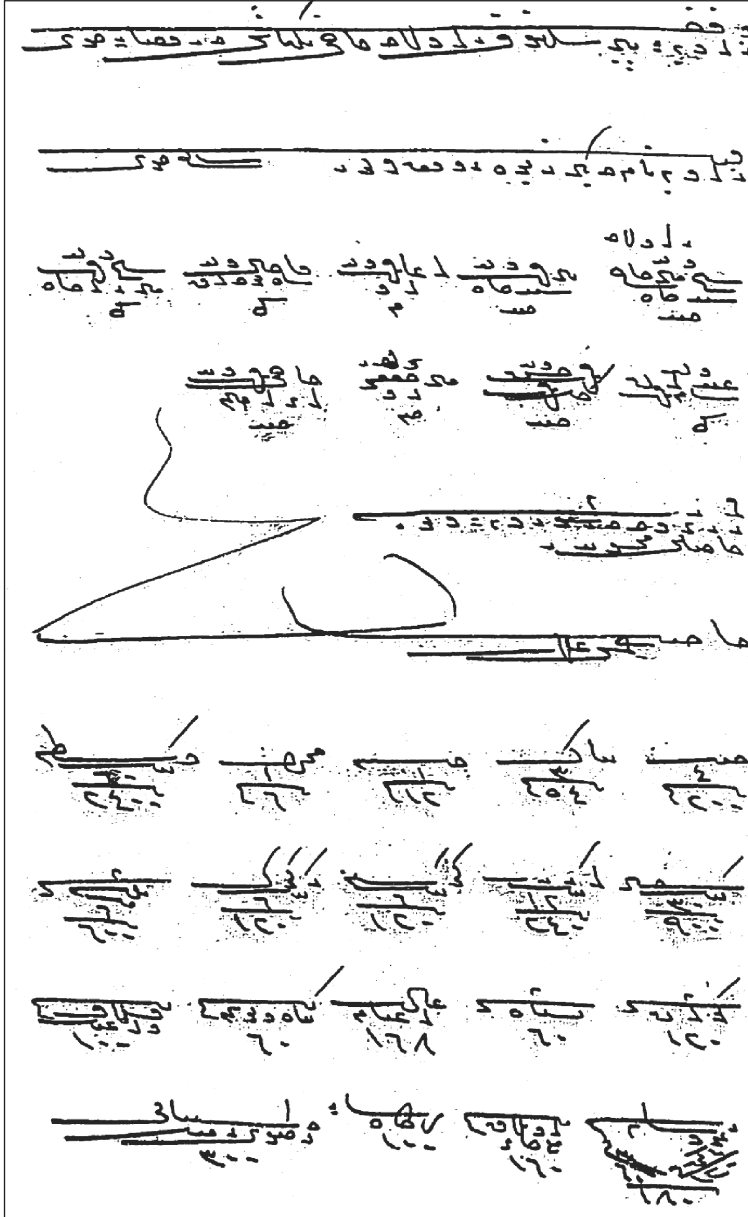
Köyler	Kevvare	Bostan	Adet-i Ağnam	Yonca	Kışlak ve Ağıl	Otlak ve Çayır	Arusiye	Bahai kâh	Değbani ve Tapu-yı zemin	Badiheva
Zaviye	120	60	168	60	100	160	180	100	300	600
Şireki	80	60	42	40	100	150	180	60	200	400
Toplam	200	120	210	100	200	310	360	160	500	1000

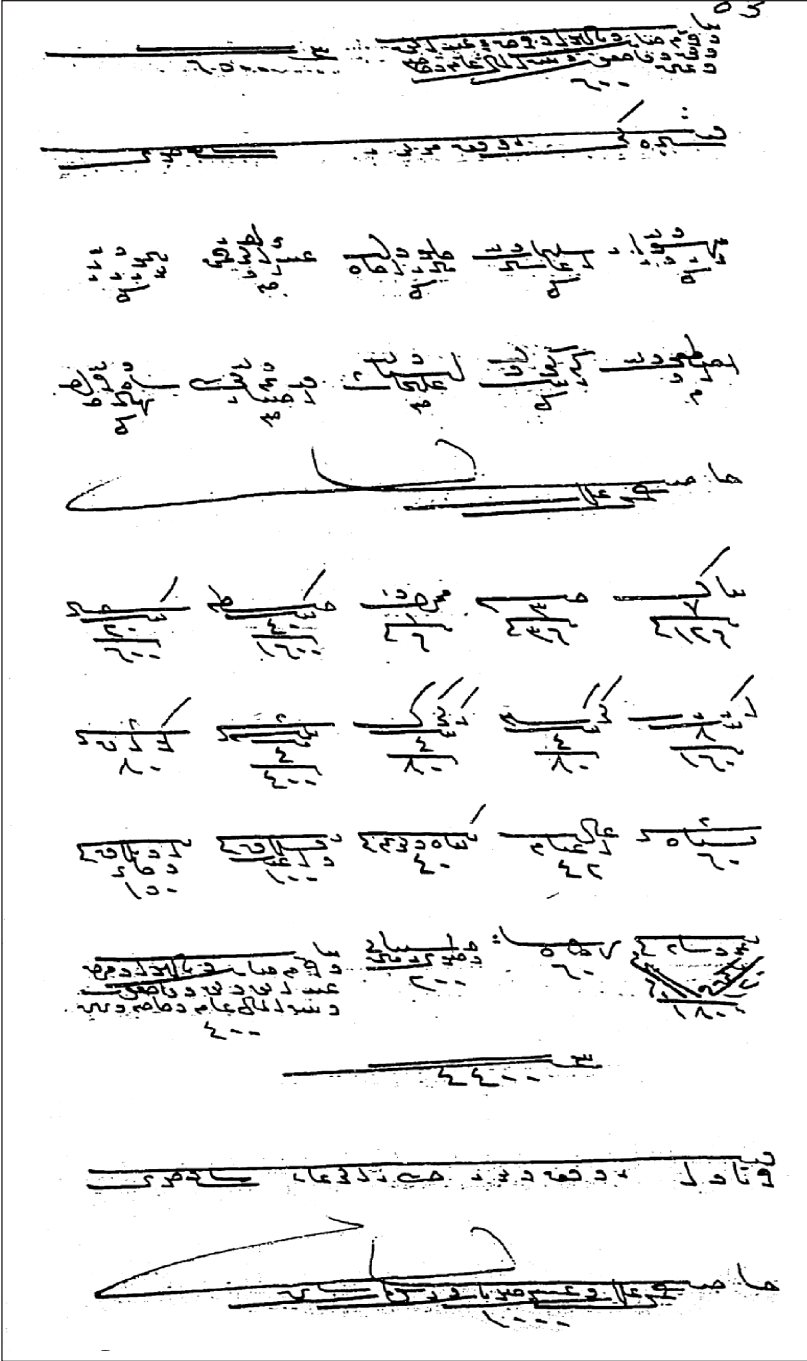
Tablo.2: Pir Saltuk vakfının toplam gelir dökümü

Nevi	Toplam (Akçe)
Çift resmi ve bağlantıları	440
Tarım ürünleri	7680
Arcılık ve hayvancılık	920
Badiheva	1860
Çertava köyü	1000
TOPLAM	11900

2-BELGELER

Belge.1/a: Pir Saltuk Zaviyesi vakfı gelirlerini gösteren belgenin orijinali (TD 896)

Belge.1/b: Pir Saltuk Zaviyesi vakfı gelirlerini gösteren belgenin metni (TD 896)

Vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk an evlâd-ı Hacı Bektaş der kaza-i Hoy				
Karye-i Zaviye nam-ı diğer Zebun an vakf-ı mezbûr tabi'-i Hoy				
an evlâd _____				
Şeyh Mir Hacı veled-i Seyyid Han (çift)				
Pir Muhammed veled-i Seyyid Han (çift)				
Ağa Muhammed veled-i Seyyid Han (mücerred)				
Kadı veled-i Şah Budak (bennak)				
Şeyh Muhammed veled-i Mirza Han (bennak)				
Abdullah veled-i Şah Muhammed (bennak)				
Muhammed Hasan veled-i Kelb Muhammed (çift)				
Mir Cafer birader-i U. (caba)				
Hacı Muhammed veled-i İbrahim (çift)				
Mezraa-i Ziri-rûd der sınır-ı karye-i mezbûr hâsılı mahsûbdur				
hâsıl hums-ı gallât				
çift 4 resm 200	bennak 3 kıymet 54	caba 1 kıymet 12	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 60 kıymet 2400
şair kile 30 kıymet 900	erzen kile 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600
öşr-i kevvare 120	öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 168	resm-i keten maa yonca 60	resm-i kışlak maa ağıl 100
resm-i arusane seyyibe 60 kıymet 180	bakire 120	Resm-i otlak maa çayır 160	baha-i kâh 100	deştbanî ve tapu-yı zemin 300
niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 600				
yekun			6500	

Karye-i Şirekî vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk tabi'-i mezbûr				
hâsıl hums-ı gallât				
bennak 7 kıymet 126	caba 3 kıymet 36	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 40 kıymet 1600	şair kile 20 kıymet 600
erzen kile 8 kıymet 160	kuşne kile 4 kıymet 80	zekerek kile 4 kıymet 80	öşr-i penbe mann 4 kıymet 400	öşr-i kevvare 80
öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 42	resm-i keten maa yonca 40	resm-i kışlak maa ağıl 100	Resm-i otlak maa çayır 150
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	baha-i kâh 60	deştbanî ve tapu-yı zemin 200	niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 400	
yekun			4400	

Karye-i Çertava vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk tabi'-i mezbûrhâsıl hums-ı gallât ve oşr-i hububât ve rüsûmat-ı saire _____ **1000**

Mezkûr Zaviye nam karyede medfûn Hacı Bektaş evlâdından olub ehl-i sünnet ve'l-cemaatdan Pir Saltuk nam kimesne karye-i mezbûrda zaviye binâ ve karye-i mezbûri ve Zeri-rûd nam mezraa ve Şirekî ve Çertava nam üç aded karye ve bir mezraa hâsıl olan mahsûl ve rusûmı zaviye-i mezkûrda âyende ve revendeye it'âm ve taâm itmek şartıyla evlâdına ve meşrûtiye üzere kadimde vakf olub kurra ve mezraa arazilerine ve ahalilerine ahirden bir ferd manî olmayub tekâlif-i örfiyye ve şakka ve sair min-küllî'l-vücûh tekâlif ve sencüvatdan? muâf ve müsellemler olduklarını yedlerine mülûk-ı maziyye-i İslâmiyyeden müteaddid senedâtları izhâr ve hücec-i şer'iyelerin ve mucbelerince ibkâ'larına müş'ir muhafızından virilen fermanların ibraz itmeleriyle ehl-i sünnet ve'l-cemaatdan olan eshâb-ı hayrâtın evkâfı kemafi'l-evvel ibkâ' olunmak üzere bundan akdem sudûr iden fermân-ı alişân mucbince evkâf-ı mezbûr ber-karar-ı sabık tekâlif-i örfiyye ve şakka ve sair min-küllî'l-vücûh sencüvatdan? muâf ve müsellemler olub ayende ve revendeye it'âm ve taâm itmek şartıyla evlâdına ve meşrûtunun üzere ibkâ' ve sebt-i defter olundu.

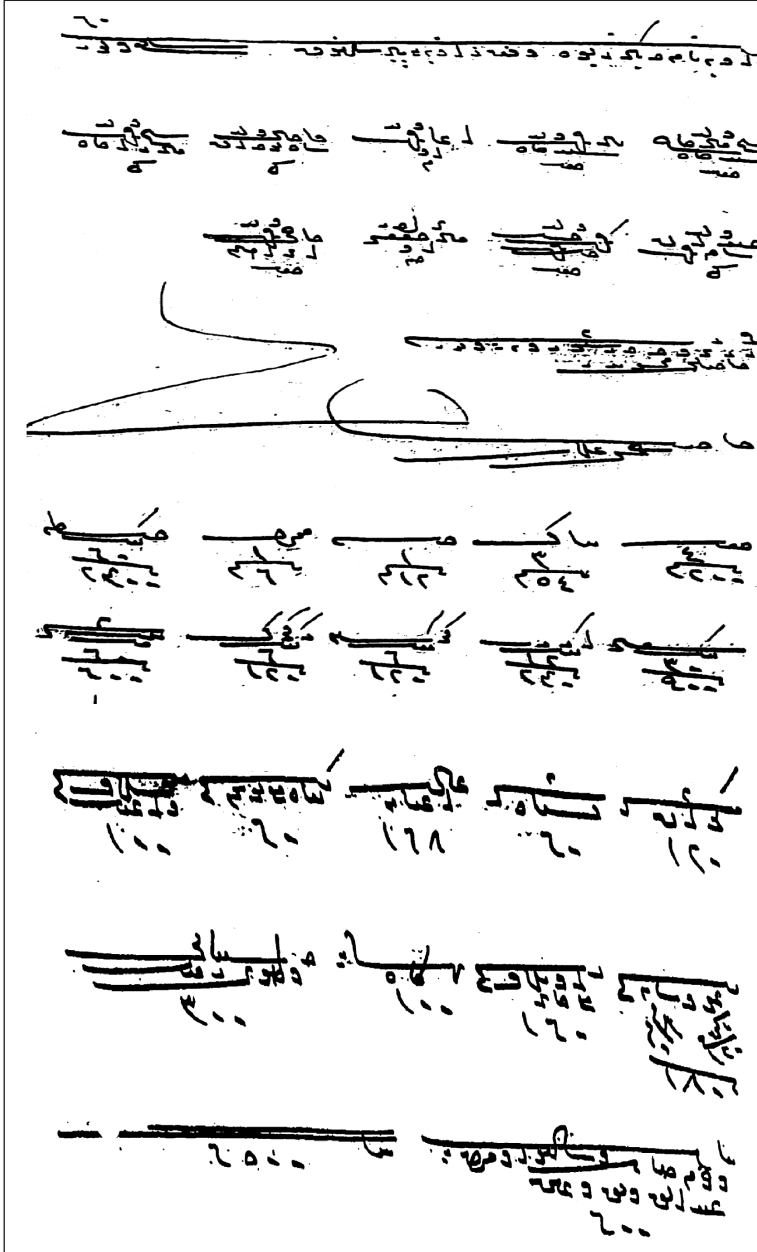
Kaynak: BA, TD 896, s.62-63.

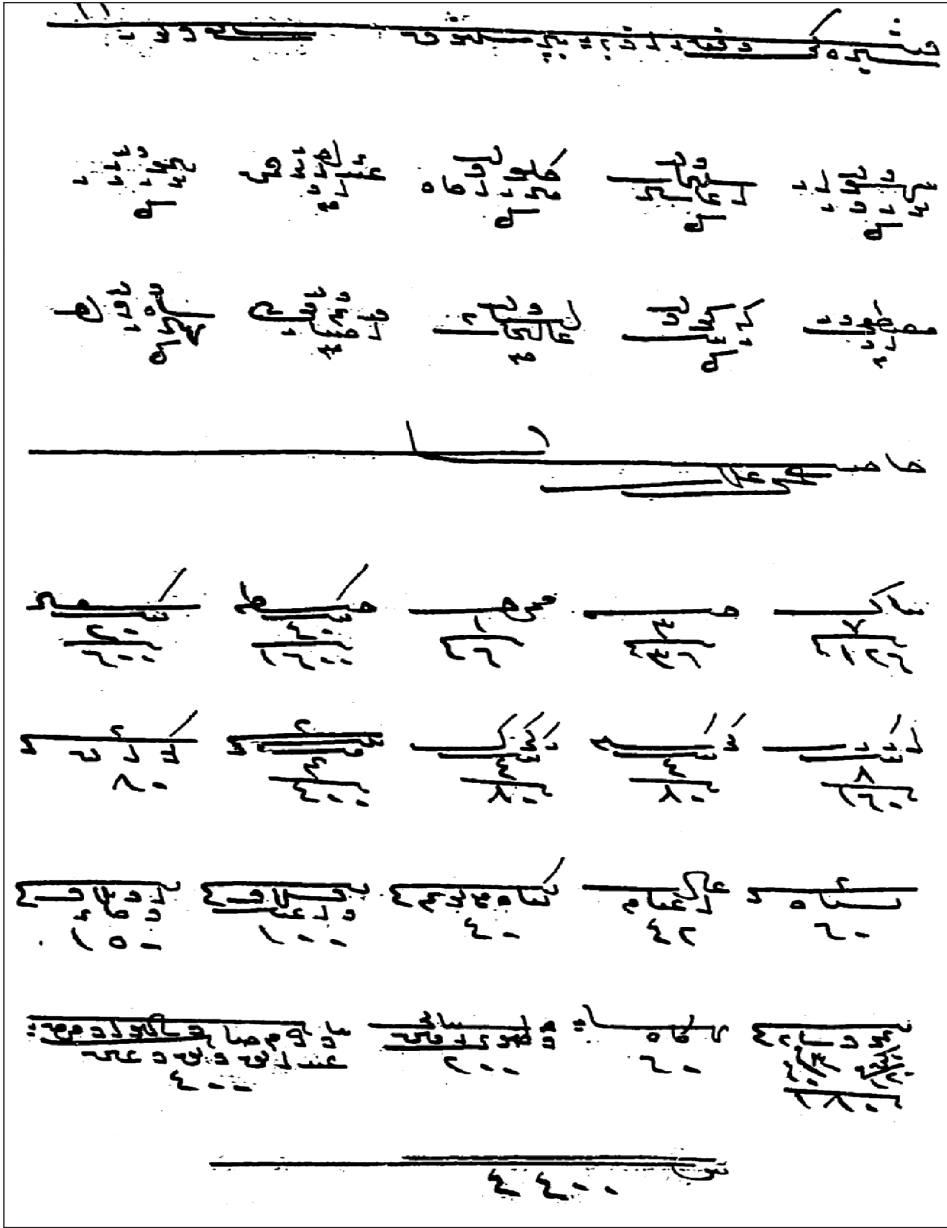
Belge.1/c: Pir Saltuk Zaviyesi vakfı şartlarını gösteren belgenin sadeleştirilmiş metni

Adı geçen "Zaviye" isimli köyde Hacı Bektaş evladından ve Ehl-i Sünnetten olan Pir Saltuk defnedilmiştir (türbesi vardır). Pir Saltuk, Zaviye köyünde bir zaviye yaptırmıştır. Zaviye, Şirekî ve Çertava köyleri ile Zeri-rûd mezarından elde edilen mahsul ve vergi gelirleri, zaviyeye gelen gideni (yolcuları) yedirmek ve içirmek şartıyla evladına vakfedilmiştir. Vakıf şartnamesine göre, burası eskiden beri vakıftır. Köy ve mezraa arazilerine ve buralarda yaşayan köylülere sonradan (tahrir esnasında) hiç kimse karışmayıp (itiraz etmeyip), kendilerine eski İslâm hükümdarlarının verdiği birçok senedi çıkardıkları ve kadı (mahkeme) sicilleri gereğince, önceki hâliyle bırakılmasını bildiren fermanları gösterdikleri için, örfi vergilerden ve tartı-ölçülü her türlü vergiden muaf tutulmuşlardır (bağışlanmışlardır). Ehl-i Sünnetten olan bu hayır sahiplerinin vakıfları evvelki gibi baki (daimi) olunmak üzere, bundan sonra yazılan padişah (Sultan Ahmed III) fermanı gereğince adı geçen vakıf, önceki karar gereği, örfi vergilerden ve tartı-ölçülü her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Zaviyeye gelen gideni (yolculara) yedirmek ve içirmek şartıyla evladına ve (vakıf) şartnamesi üzerine baki kılınmış ve deftere yazılmıştır.

Kaynak: BA, TD 896, s.62-63.

Belge.2/a: Pir Saltuk Zaviyesi vakfı gelirlerini gösteren belgenin orijinali (TD 911)

**Belge.2/b: Pir Saltuk Zaviyesi vakfı gelirlerini gösteren belgenin metni
(TD 911)**

Karye-i Zaviye nam-ı diğ̃er Zebunvakf-ı zaviye-i Pir Saltuktabi'-i mezbûr				
Şeyh Mir Hacı veled-i Seyyid Han (çift)				
Pir Muhammed veled-i Seyyid Han (çift)				
Ağa Muhammed veled-i Seyyid Han (mücerred)				
Kadı veled-i Şah Budak (bennak)				
Şeyh Muhammed veled-i Mirza Han (bennak)				
Abdullah veled-i Şah Muhammed (bennak)				
Muhammed Hasan veled-i Kelb Muhammed (çift)				
Mir Cafer birader-i U. (caba)				
Hacı Muhammed veled-i İbrahim (çift)				
Mezraa-i Ziri-rûd der sinur-ı karye-i mezbûr hâsılı mahsûbdur				
hâsıl hums-ı gallât				
çift 4 resm 200	bennak 3 kıymet 54	caba 1 kıymet 12	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 60 kıymet 2400
şair kile 30 kıymet 900	erzen 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	Zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600
öşr-i kevvare 120	öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 168	resm-i keten maa yonca 60	resm-i kışlak maa ağıl 100
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	resm-i otlak maa çayır 160	baha-i kâh 100	deştbanî ve tapu-yı zemin 300	
niyabet ve cürmü cinayet ve badiheva ve adb-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 600				
yekun			6500	

Karye-i Şirekî vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk tabi'-i mezbûr				
hâsıl hums-ı gallât				
bennak 7 kıymet 126	caba 3 kıymet 36	mücerred 1 kıymet 6	hınta kile 40 kıymet 1600	şair kile 20 kıymet 600
erzen 12 kıymet 240	kuşne kile 6 kıymet 120	zekerek kile 6 kıymet 120	öşr-i penbe mann 6 kıymet 600	öşr-i kevvare 80
öşr-i bostan 60	adet-i ağnam 42	resm-i keten maa yonca 40	resm-i kışlak maa ağıl 100	Resm-i otlak maa çayır 150
resm-i arusane bakire 120 seyyibe 60 kıymet 180	baha-i kâh 60	deştbanî ve tapu-yı zemin 200	Niyabet ve cürm ü cinayet ve badiheva ve abd-ı abık ve yava ve kaçgun ve gayri 400	
yekun			4400	

Karye-i Çertava vakf-ı zaviye-i Pir Saltuk tabi'-i mezbûr	
hâsıl hums-ı gallât ve öşr-i hububât ve rüsûmat-ı saire	1000
<i>Kaynak: BA, TD 911, s.72-73.</i>	